

Андрій Шевчук,

д. і. н., доцент кафедри всесвітньої історії
Житомирського державного університету

імені Івана Франка

Анастасія Олійник,

здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти

історичного факультету

Житомирського державного університету

імені Івана Франка

УКРАЇНСЬКА ЖІНКА В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН ЗА РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ (1922-1991 рр.): ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У царині історичних розвідок особливе місце посідає проблематика суспільно-політичного становища жінок у радянській Україні, яка сформувалася під впливом соціально-економічних та культурних перетворень більшовицької влади. До кола дослідницьких пошуків науковців, що вивчали досвід радянського керівництва у вирішенні «жіночого питання», входили наступні проблеми: залучення жінок-трудівниць до громадського-політичного життя, процес перетворення жінки-матері, дружини на жінку – активну будівницю соціалізму, законодавче регулювання становище жінки у сім'ї, діяльність відділів по роботі серед жінок, ліквідація жіночої неписьменності, жіноча праця у важкій промисловості та сільському господарстві, особливості розвитку системи охорони материнства й дитинства, жіночий рух та діяльність жіночих організацій в УСРР та УРСР. Водночас, незважаючи на суперечливий перебіг подій цього історичного періоду, що обумовив складність об'єктивного дослідження стану жінок як соціальної групи, історики зробили суттєвий внесок у визначенні ролі та правового статусу жінки у радянському повсякденні.

Мета статті – дослідити особливості суспільно-політичного становища жінки в

радянській Україні протягом 1922-1991 рр. в працях науковців та практиків.

Однією із перших спроб об'єктивно висвітлити роль та місце жінки в радянському соціумі УРСР було здійснено львівською історикинею Оксаною Кісь. Застосувавши комплексний підхід до вивчення «жіночих сторінок» історії за часів радянської влади, дослідниця систематизувала наукові та публіцистичні надбання своїх попередниць з питань правового статусу жінок, їх участі в громадсько-політичному житті, залучення жінок до всіх сфер суспільного виробництва в Україні, а також зібрала низку біографічних довідок про жінок [1, с. 130-163].

Наталія Бондаренко розглядає питання еволюції шлюбно-сімейного законодавства, що регулювало становище радянської жінки в період з 1922 по 1991 рр. Зокрема, декрети і Кодекс про шлюб і сім'ю УРСР закріпили такі принципи сімейного законодавства як: одношлюбність, добровільність укладання шлюбу, свободу розлучення, ліквідацію будь-якого впливу релігії та церкви на сімейні стосунки, рівноправність та роздільність майна подружжя. Однак, дослідниця відмічає, що проголошена рівність у правах та свободах між чоловіком та жінкою у подружньому житті з кожною новою кодифікацією сімейного законодавства набувала все більш формального характеру. Не надавалися необхідні соціально-економічні гарантії з боку держави, що сприяло погіршенню становища жінки в сім'ї [2, с. 248-253].

Одним із напрямків культурного будівництва радянської влади була ліквідація неписьменності, у тому числі й серед жінок. Питанням розвитку жіночої освіти в радянській Україні присвячені праці історикинь Валентини Галаган та Людмили Вовк. Дослідниці зазначили, що зобов'язання по ліквідації жіночої неписьменності були покладені на жінвідділи, які навчали жінок-делегаток, робітниць, селянок читати і писати, а також давали їм певні необхідні знання відповідно до сфери їх діяльності у спеціально створених для них лікнепах, хатах-читальнях, бібліотеках. Надалі з метою підвищення їх освітнього рівня жінок почали залучати до навчання у технікумах, на робітфаках та в інститутах. У результаті започаткованої комуністами боротьби з неписьменністю радянські жінки отримали рівний із чоловіками доступ до всіх щаблів середньої освіти та були забезпечені квотами у вищій школі [3, с. 81-

84; 4, с. 18].

Детальний аналіз гендерного аспекту кадрової політики радянської влади на теренах Західної України з метою залучення жінок до процесу радянзації регіону першого повоєнного десятиліття здійснює Галина Стародубець. Історикиня стверджує, що в умовах фізичної відсутності достатнього числа чоловіків радянське керівництво залучало місцеве жіноцтво до виконання цілої низки завдань, а саме: до організації та проведення робіт відбудовчого характеру, агітаційно-пропагандистських кампаній, операцій по боротьбі з повстанським підпіллям. Однак, вчена приходить до висновку, що кадрова політика радянської влади в західних областях України першого повоєнного десятиліття носила дискримінаційний характер відносно жінок [5, с. 270-275].

Проблеми охорони материнства та дитинства та їх матеріальної підтримки періоду кризи радянського ладу 1965–1985 рр. висвітлені на сторінках статті Юлії Топольницької. Дослідниця відмічає, що сформована в УРСР система захисту охорони дитинства та материнства передбачала дотримання трудового законодавства щодо праці вагітних і жінок із дітьми, надання допологових і післяпологових оплачуваних відпусток, забезпечення матеріальної і моральної підтримки найменш захищених категорій сімей, одиноких і багатодітних матерів. Проте, закріплені радянським законодавством пільги і виплати у більшості випадків не відповідали історичним реаліям та потребам населення, а тому не було можливим у повній мірі реалізувати на практиці заплановані заходи [6, с. 158-164].

Значний інтерес до проблем українського жіноцтва простежується у науковій діяльності Людмили Смоляр. У своїй праці історикиня аналізує стан розвитку жіночого руху в Україні наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. як одного із стабілізуючих чинників паритетної демократії в громадянському суспільстві. Зокрема, на основі результатів соціологічних досліджень авторка підкреслює, що жіночі організації в Україні не користувалися великою популярністю серед населення, а їх потенційні можливості у розв'язанні жіночих проблем залишалися незадіяними в повній мірі [7, с. 15-25].

Таким чином, аналізуючи стан розробки теми можемо дійти до висновку, що

існує чимала кількість наукових публікацій та розвідок, які висвітлюють проблематику жіночої історії за часів існування радянської влади в УСРР та УРСР. Зокрема, з доробку як радянських, так і українських істориків можемо отримати відомості про участь жінок в громадсько-політичному житті, конституційне рівноправ'я та фактичну рівність жінок, залучення жінок до суспільного виробництва, розвиток освіти серед жінок та системи охорони материнства і дитинства, про жіночий рух та діяльність жіночих організацій на етапі відновлення державного суверенітету України. Однак, здебільшого, у працях висвітлена загальна політика стосовно радянських жінок, без виділення особливостей становища жіноцтва в Україні. Тому питання правового статусу жінки у системі суспільно-політичних відносин в радянській Україні періоду 1922-1991 рр. потребує додаткового вивчення з введенням до наукового обігу нових історичних джерел.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кісь О. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні: монографія; за загальн. ред. Л. О. Смоляр. Одеса: «Астропринт», 1999. 440 с.
2. Бондаренко Н.О. Деякі аспекти законодавчого регулювання становища жінки у сім'ї в радянській Україні. *Вісник. Нац. ун-т внутр. справ*. Харків, 2003. Вип. 23. С. 248-253.
3. Вовк Л.П. Розвиток освіти серед жінок в Українській РСР (1917–1941 рр.). *Український історичний журнал*. 1975. № 11. С. 81-84.
4. Галаган В.Я. Радянська жінка: портрет в ретроспективі. Київ: Знання, 1990. 48 с.
5. Стародубець Г. М. Гендерні стратегії більшовицької влади в умовах радянзації західних областей України та Білорусії в 1944-1946 рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2018. Вип. 27. С. 270-275.
6. Топольницька Ю. Матеріальна підтримка материнства в УРСР, як один із напрямків державної політики (1965-1985 рр.). *Етнічна історія народів Європи*. 2017. Вип. 53. С. 158-164.

7. Смоляр Л. Самоорганізація жінок та відродження жіночого руху в Україні. Київ, 1993. 43 с.

Вікторія Хотинська,
здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
історичного факультету
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(науковий керівник: к. і. н., доц. **Людмила Гуцало**)

ДЕПОРТАЦІЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

24 лютого 2022 р. почалася широкомасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України. Вже з березня 2022 р. почала надходити інформація про примусове переселення громадян України на окуповані до 24 лютого 2022 р. території, а згодом про їх депортацію на територію російської федерації та республіки білорусь. Їх вивозили з районів бойових дій, а також із зайнятих армією рф населених пунктів Донецької, Луганської, Запорізької, Харківської, Київської, Чернігівської, Сумської, Херсонської областей. Громадяни України, які опинилися на окупованих територіях, намагалися самостійно виїхати (евакуюватися) на підконтрольні території України, але не завжди могли зробити це через блокування евакуаційних коридорів з боку російської армії та обстріл сірої зони. Ці громадяни були змушені виїхати через окуповану територію України до рф, а потім у безпечні країни, через які повернулися на підконтрольну уряду територію України [1, с. 4].

Депортація є військовим злочином, російська федерація представила це як евакуацію та порятунок мирного населення з території, де ведуться чи ймовірно будуть бойові дії. Проте людям часто не пропонували іншого маршруту, окрім як через територію рф. Навіть якщо люди самі прийняли рішення поїхати на окуповану